

Népszabadság. 1996. nov. 26. – *Kovácsy Zoltán*: Az egykori máramarosszigeti jogakadémiáról. Honismeret, 1984. 1. sz. 14–17. old. – *Lizanec, Petro*: Magyarok a Kárpátalján. Honismeret, 1991. 5. sz. 75–77. old. – Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában. Budapest, Statisztikai Hivatal, 1886. – *Medzihradský Zsófia*: A magyarországi erdők rövid története. Földrajzi Közlemények. 1996. 2–3. sz. 181–186. old. – *Nistor, Francisc*: Poarta maramureșeana, București, 1977. – *Nyegre László*: Máramaros megye. Budapest, 1900. – *Petrovay György*: A máramarosi oláhok, betelepedésük, vajdáik, kenézeik. Századok, 45. évf. 1911. 607–626. old. – *Rubinek Gyula* (szerk.): Magyarországi Gazdacím tár, Budapest, 1911. – *Szilágyi Jenő* (szerk.): Máramaros vármegye egyetemes leírása. Budapest, 1876. – *Szóllósy Tibor*: Mátyás király és az öt kiváltságos máramarosi város. Honismeret, 1992. 5. sz. 36–38. old. – *Szóllósy Tibor*: *Técső* visszaállítja címerét. Honismeret, 1992. 6. sz. 90–91. old. – *Tamás Lajos*: Az erdélyi oláhság. Klny. A történeti Erdély-ből. Budapest, 1936. 1–39. old. – *Vékony Gábor*: Dákok, rómaiak, románok. Budapest, 1989.

Túriné Cseh Viktória

A Péter László főszerkesztőségében nemrég megjelent Új magyar irodalmi lexikon egyik szócikke egy női „paraszt-író”-ra emlékezik: *Túri Istvánné Cseh Viktóriára*, aki száz évvel ezelőtt, 1897. augusztus 25-én született Csongrádon.

Irodalomtörténetünk és lexikonaink kevés nőíró tartanak számon, s közöttük is alig akad olyan paraszt- vagy munkásasszony, aki terjedelmes önéletrajz írásának igényével vett tollat a kezébe. Ezeknek a sorában időrendben alighanem *Túriné Cseh Viktóriáé* az elsőség. Ő – egy csongrádi földmunkásnak (kubikosnak) a felesége – 1928-ban *Porszem a svatagban* címmel 134 fűzetoldal terjedelemben írta le addigi életét, nem a nagy nyilvánosság számára, hanem úrnapi ajándékként, emlékiratként a „kedves testvérenek”, akit nagyon szeretett. E kézirat eredetije szerencsésen fennmaradt.

„Mivel most nincs módomban – írja műve bevezetésében –, hogy más emléket adjak, leírom az életrajzomat, és ezt adom oda kedves testvéremnek, a szeretet megbecsülésére és emlékére. Nem valami jó szóra-koztató, az igaz, de milyen életrajza lehet egy mezei munkásnak? Harmincegy éves vagyok, az első három évről semmit nem tudok, arra nem emlékszem. Huszonnyolc évről írok, ami eszembe jut.”

Túriné úgy lett írógató nő, hogy gyermekkorában csak hat évig járt iskolába, s utána önszorgalomból művelődött. Sokat olvasott, és már az első világháború idején is könnyen forgatta a tollat, amikor sok-sok asszonytársának segítette megírni a messzi frontokra elvitt férjeknek, fiaknak és testvéreknek szóló leveleket.

1919 elején csatlakozott a földmunkás nőmozgalomhoz, a szociáldemokrata pártba is beiratkozott, de politikai eszményeit jól össze tudta egyeztetni vallásosságával. A két világháború közti időben sok levelet váltott Kéthly Annával, a *Nőmunkás* című szociáldemokrata havi lap felelős szerkesztőjével. 1920 márciusában már Túrínétől is közölt cikket a *Nőmunkás*-nak. Címe: *A földmunkásnők szervezete*. Alkalmi cikkírója lett a *Nőmunkás*-nak és a *Népszavának*. 1930 szeptemberében például *Kukoricatörés* címmel jelent meg egy tárcája a *Népszavában*.

1932 táján részletes kidolgozásban írta le az élete történetét három pepita borítású füzetben, összesen 419 oldalon. Ennek az önéletrajznak is *Porszem a sivatagban* volt a címe. Miután eljuttatta e kézírásos füzeit a *Nőmunkás*-hoz, Kéthly Anna 1934. október 8-án ezt írta neki: „...másokkal is elolvastattam, és mindenkinek nagyon-nagyon tetszett az életrajz. (...) most nem nagyon van rá módunk, hogy kiadhassuk könyvalakban, még az átdolgozott és rövidített formájában sem, mert nagyon drága a nyomda...” Kéthly Anna valószínűleg ismerte Túríné önéletrajzának a korábbi, 1928. évi változatát is.

Ízelítőül idézek Túrínénak ebből a háromfüzetes – halála után hozzám került – kéziratából egy jellemző kis részletet, amelyben leírja, hogyan egyeztette össze a mezőgazdasági munkát egy Jókai-film megtekintésével:

„...aratáskor adtak elő egy mozifilmet, nevezetesen *Az arany ember*. Jókai könyveiből már azelőtt olvastam egypárat, és mikor megtudtam, hogy a moziban megláthatom képekben mindazt, amit az arany emberről olvastam, úgy rendeztem az aratótársakat, hogy nálunk aludjanak. (Féltem attól, hogy otthon elalszanak.) Az órát előrehajtottam: éjfélkor nálunk már kettőt mutatott, és úgy volt, hogy két óraker indulunk. Elmentünk, és természetesen elértem azt, hogy mire virradt, mi már munkában voltunk. Láttam a haladást, és én kértem egy kaszát, hogy biztos legyen a végezet a kiszámított időre. Én is vágtam a rendet sorban egymás után. Sietve, gyorsan dolgoztam. Szerencsére, lehetett, mert még akkor a búza nem röpített. Hordtam a kévéket, közlelő négyesével, távolról kettővel szaladva, és raktam a keresztkeket szaporán, húztam a gereblyét, hogy ne maradjon a kalász szerteszét. Mindezt csak azért, hogy megláthassam a könyvben leírt szereplőket képekben. Sikerült célt érnem, a mozifilmet megnézhettem.”

Végül 1937-ben megjelent nyomtatásban önéletrajzának a harmadik, jóval kisebb terjedelmű változata, az április havi *Nőmunkás* mellékleteként. Címe: *Az évek jönnék, mennek...* Ennek megírására Kéthly Annának egy 1935 októberében írt levele indíthatta Túrínét. Idézek ebből a levélből: „Bizonyára tudja, hogy a *Nőmunkás* most negyedévenként egy kis regényt közöl. A terjedelme annyi, mint egy egész *Nőmunkás* példányé, tehát körülbelül 20-22 gépírt oldal. Eddig még nem tudtam olyan regényt kapni, amely teljes egészében kielégített volna. A regénysorozat megindításának célja ugyanis az volt, hogy falusi előfizetőink számára adjunk olyan olvasnivalót, ami pótolja az olcsó füzetes regényeket. Ami eddig megjelent, többnyire a városi asszonyhoz szólt. Most néhány népies író felkértem arra, hogy írjanak ők valamit a falusi életről, sorsról, és akkor jutott eszembe, hogy Túri elvtársnőt is megkérhetem ugyanerre.”

Azt írja még ebben a levélben Kéthly Anna, hogy tartalomban valami egészen mást szeretne kapni Túrínétől, mint amit az újságok nyújtanak: „Egy falusi asszony- vagy leánysorsot, esetleg annak az életrajznak, amely már egyszer volt nálam, a megrövidített kivonatát, úgy, hogy csak a legérdekesebb részleteket foglalja össze.”

Nagyon jellemző Túrínénak ebben a nyomtatott füzetében például az a részlet, amelyben 1914-re, az első világháború kitérésére emlékezik, amikor a férje Boszniában volt kubikosmunkán. A csongrádi földmunkásfeleség már akkor is a béke híve volt, aki másként látja a történelmet, mint az államok vezetői:

„Júliusban kiütött a háború. Bosznia-Dubicán volt a férjem akkor. Minden vonattal vártam haza. Kijártam az állomáshoz, és végignéztem a bevonulásokat.

Istennel a hazáért és a királyért!

Felvirágzott vonatok vitték a fiúkat, apákat, testvéreket és férjeket...

A férfiak színe-java, mind mentek a háborúba, 24 évestől 40-ig. Menni kellett, meggyilkolták a trónörökösöt...

– Jaj, a háború! A gyilkos! – kiáltozták nagy sírás és jajveszékelés közben az asszonyok... Fogják meg a gyilkost, és álljanak bosszút azon! Ó, ez a sok ártatlan ember mennyit szenved a gyilkos miatt... Szívem összeszorult, megvonaglott... Iskolában tanultam a történelmet... Mind között Petőfi Sándort sajnáltam legjobban. Segesváron elveszett, de ő akarta és tudta, miért ment oda harcolni...

Mennyi áldozat volt a történelemben; ugyan most mennyi lesz? Hány özvegy és árva marad? Ó, ez a gyilkos háború...

Ősszel soroztak 21 évestől 45-ig. Nem nagyon válogattak... Be kellett vonulni kevés idő múlva. Férjem és testvérei, sógorok, ismerősök, szomszédok, jó barátok, nekem 38 unokatestvérem, sőt a mostohatestvérek is mind-mind írtak... Naponta kaptam leveleket... A kaszárnyák és különböző harcterek borzalmas szenvedéseit hozta a posta... Lányok és asszonyok jöttek hozzám... Egy levelet, egy lapot, egy utalványt, egy szállítólevelet, csak egy címet legyen szíves írni..."

Túri Istvánné önéletrajza a „népi” írók baloldali csoportjának 1930-as évekbeli munkáival rokon dokumentum. Előbb íródott, mint *Veres Péternek* 1937 júniusában megjelent *Számadás* című könyve, de persze kisebb irodalmi igénnyel. Túriné azt írja le, ami vele történt, amit ő maga élt át a századfordulótól kezdve az 1930-as évekig. Egy egyszerű, de nem közönséges tehetségű csongrádi földmunkásasszony sorsának képe ez az önéletrajz.

Az 1930-as évtized második felében egyszer *Veres Péter* is járt Túriéknál. Mikor a spanyol forradalom és polgárháború idején kerékpárral járta az Alföldet, Túriékat is meglátogatta Csongrádon egy szombat este. Az író ezt a tollát is ügyesen forgató földmunkásasszonyt addig csak írsaiból ismerte, most beszélgethettek is sokáig. Augusztusban lehetett ez. *Veres Péter* elmondta Túriéknál, hogy miután otthon az aratást elvégezte, ráér egy kicsit, és bejárja az Alföld nagyobb földmunkás-településeit. Ott vacsorázott velük. Túriné szabadkozott: csak déli maradékkal kínálhatja meg, minthogy váratlanul jött, levestel, fánkkal. *Veres Péternek* nagyon ízlett ez a vacsora, mert aznap még nem evett főtt ételt. Az író aztán késő este ott levő ember kísérte el tőlük a szálláshelyére.

Egyre nehezebb idők jöttek. 1939 szeptemberében elkezdődött a második világháború, melyhez 1941 nyarán Magyarország is csatlakozott. Túriné felhagy a nyílt politikálással, és cikkeket is ritkábban küld Budapestre. Önéletrajzát sem folytatja. Utolsó kis cikkét 1947 márciusában közölte a *Nőmunkás, Téli utolján* címmel.

1937-ben megjelent önéletrajzának befejező részében ott van ez a jellemző mondat: „... a társadalom nagybeteg, magas lázban szenved.” Miben látta ő az orvosságot? A dolgozók, a többséget alkotó becsületes emberek összefogásában. „...ha az emberiség összefogna – írja –, csak annyira, hogy embert látna embertársában, az S.O.S. jelzést látna maga előtt naponta, amely szerint másokon segíteni emberi kötelesség, nem volna szükség a sok küzdelemre: élhetne mindenki nyugodtan, békességben... Egy csendes, nyugodt, békés otthon nem maradna elérhetetlen vágy...”

1948-ban, a két munkáspárt egyesülése után belépett ugyan a Magyar Dolgozók Pártjába, „hogy valahová tartozzon”, de Rákosi és mások országvezetése sok keserűséget okozott neki. Nem értett egyet például azzal, hogy a szociáldemokrata Kéthly Annát „jobboldalisággal” vádolva félreállították a politikai életben. Túriné 1956-ban ki is maradt a pártból. Csalódott volt, és sokat betegeskedett. Életének utolsó éveit meglehetősen visszavonultságban töltötte. Kézírtas életrajzi füzeteinek a sorsáról sem intézkedett. Otthon, Csongrádon halt meg: 1962. október 11-én, hatvanöt éves korában.

Túrinét személyesen nem ismertem, csak már a halála után jutottam el – akkor csongrádi tanárként – az öregem magára maradt férjéhez, *Túri Istvánhoz*, aki a feleségének hagyatékában maradt írásos anyagokat átadta nekem.

Ugyancsak fölkereshettem akkoriban Túrinének a nála tizenegy évvel idősebb barátnőjét, *Keskeny Józsefné Kovács Veron* öreg földmunkásasszonyt, akit az Új magyar irodalmi lexikon úgy említ, hogy Túrinének a „tanítványa” volt. Annyiban volt a tanítványa, hogy 1934 táján Túriné biztatására ő is leírta részletesen az életét. Ez az írás Túriné gondozásában jutott el a Nőmunkáshoz, ahol egyelőre félretették, s 1938 végén maga a lap is megszűnt ideiglenesen. *Keskeny* önéletrajza azután *Kömvés Józsefné* kezébe került, aki 1940-ben kiadta *A dolgozó*

nő könyvtára 1. füzeteként, 45 oldal terjedelemben. A késői közlésről Keskenyné nem kapott értesítést, erről évtizedekig semmit sem tudott. Valószínű, hogy a kis példányszámú könyvecskét nem is terjesztették Budapesten kívül. Keskenyné 1962-ben tölem tudta meg, hogy önéletrajza nem kallódott el, hanem 1940-ben megjelent *Dohányföldről indultam el...* címmel.

1964-ben felhívtam a Magvető Könyvkiadó figyelmét Keskenyné és Túriné önéletrajzi írásaira. Így került sor arra, hogy ezekből 1967-ben a szegedi Tiszatáj–Magvető kiadó szerkesztett és adott közre egy közös könyvet, első 300 oldalán Túriné s a 301–407. oldalon Keskenyné önéletrajzával. A sajtó alá rendezést *Csanádi Imre* és *Mocsár Gábor* végezte. Ez a *Csongrádi szegényasszonyok* című kötet háromezer példányban jelent meg. Borítóján többek között ezt olvassuk: „A két írás nagyon szerencsésen egészíti ki egymást, távlatot, plaszticitást kapnak egymástól. Fontos, szép emberi megnyilvánulások ezek, izgalmasabbak, érdeklődést ébresztőbbek akárhány regénynél.”

Most, amikor Túri Istvánné Cseh Viktória születésének századik évfordulójára emlékezünk, érdemes elolvasnunk vagy újraolvasnunk ezt a *Csongrádi szegényasszonyok* című könyvet.

Pásztor Emil

Irodalom: *Tury* (helyesen: Túri) *Istvánné*: Az évek jönnek, mennek... Bp., a Nőmunkás c. lap 1937. április havi melléklete, 23 old. – *Pásztor Emil*: Túri Istvánné csongrádi földmunkásasszony. Új Írás, 1965. 10. sz. 67–74. old. – *Túriné Cseh Viktória* és *Keskenyné Kovács Veron*: Csongrádi szegényasszonyok. Két önéletrajzi írás a 30-as évekből. Szeged, Tiszatáj–Magvető kiadó, 1967. 415 old. – *Koroknai Zsuzsa*: „Miért kellett a forradalomnak jönni?” Élet és Irodalom, 1967. dec. 9. – *Végh József Mihály*: Túriné Cseh Viktória és Keskenyné Kovács Veron: Csongrádi szegényasszonyok. Gondolatok két önéletrajz olvasása közben. Tiszatáj, 1968. 3. sz. 279–281. old. – *Veres Péter*: Parasztasszony-írók. Új Írás, 1968. 8. sz. 115–117. old. – *Pásztor Emil*: „Csongrádi szegényasszonyok”. Túri Istvánné és Keskeny Józsefné önéletrajzához. Alföld, 1968. 9. sz. 35–40. old. – *Kósa László*: Túri Istvánné Cseh Viktória és Keskeny Józsefné Kovács Veron: Csongrádi szegényasszonyok. Ethnographia, 1969. 4. sz. 598–599. old.

Lajoskomárom, a „legelső rendes falu”

Lajoskomárom ma több mint kétezer lelkes virágzó, jó gazda–hagyományaira és hírére ma is büszke, 1950-ig Veszprém megyéhez tartozó, Fejér megyei település.

Az egyik utolsó olyan telepítés, ahol jobbágyokat egy tömbben telepítve új falut hoztak létre, a herceg Batthyány uradalom területén Lajoskomáromé. Vas Gereben egyenesen a legelső magyarországi „rendes falu”-nak nevezi, „hol... a leggazdagabb jobbágyok laktak...” „Lajoskomárom telepítvény és kétség nélkül mintapéldánya a faluknak, egyenes és tágas, szabályosan fölosztott utcákkal és minden keresztülutazónak feltűnő, hogy ilyent Magyarországon is láthat.”¹ Az 1847-es uradalomleírás is például állítja a települést és a telepeseket: „még most is például szolgálnak a gazdasági iparban a mezőföldi földművelő Népeknek.”²

¹ *Vas Gereben*: Nagy idők, nagy emberek, Bp. 1906. 76. old.

² A herceg Batthyány család enyingi uradalmának iratai a Fejér megyei Levéltárban (FML BUI) 21. 1847. Uradalomleírás.